

ZIYRAK O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Seytniyazova Nilufar Muratbayevna

Nukus davlat pedagogika instituti

Magistratura bo'limi Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi 1-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19680033>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ziyrak o'quvchilar bilan ishlash jarayonida o'qituvchining pedagogik faoliyatini takomillashtirish masalasi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Ziyrak o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, intellektual rivojlanish qonuniyatlari hamda ularning o'quv faoliyatidagi o'ziga xos jihatlari yoritiladi. Zamonaviy psixologik nazariyalar va pedagogik yondashuvlar asosida bunday o'quvchilar bilan ishlashning samarali usullari asoslab beriladi.

Individual va differensial yondashuv, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim hamda loyihaviy faoliyatning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ziyrak o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini baholash mezonlari, diagnostika metodlari va monitoring tizimi yoritiladi.

Tadqiqot natijalari pedagogik faoliyatni takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: ziyrak o'quvchilar, iqtidor, intellekt, pedagogik faoliyat, individual yondashuv, differensial ta'lim, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, diagnostika, monitoring

Аннотация. В данной статье научно-педагогически анализируется проблема совершенствования педагогической деятельности учителя при работе с одарёнными учащимися. Раскрываются психологические особенности одарённых учеников, закономерности их интеллектуального развития и специфика учебной деятельности. На основе современных психологических теорий и педагогических подходов обосновываются эффективные методы работы с данной категорией учащихся. Анализируется значение индивидуального и дифференцированного подхода, интерактивных методов, проблемного обучения и проектной деятельности. Рассматриваются критерии оценки эффективности работы с одарёнными учащимися, методы диагностики и система мониторинга.

Результаты исследования имеют важное значение для повышения качества образования и совершенствования педагогической деятельности.

Ключевые слова: одарённые учащиеся, интеллект, способности, педагогическая деятельность, индивидуальный подход, дифференцированное обучение, интерактивные методы, проблемное обучение, проектная деятельность, диагностика, мониторинг

Abstract. This article provides a scientific and pedagogical analysis of improving teachers' professional activity in working with gifted students. The psychological characteristics of gifted learners, patterns of their intellectual development, and specific features of their learning activity are examined.

Effective methods of working with gifted students are substantiated based on modern psychological theories and pedagogical approaches. The importance of individual and differentiated instruction, interactive methods, problem-based learning, and project-based activities is analyzed.

The study also considers criteria for evaluating effectiveness, diagnostic methods, and monitoring systems. The results are significant for improving the quality of education and enhancing teachers' professional competence.

Keywords: *gifted students, intelligence, abilities, pedagogical activity, individual approach, differentiated instruction, interactive methods, problem-based learning, project-based learning, diagnostics, monitoring.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi shaxsning individual imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvlarni talab etmoqda. Ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarga bir xil yondashuvni qo'llash samaradorlikni cheklashi mumkin, chunki har bir o'quvchi o'ziga xos intellektual salohiyat, fikrlash tezligi va o'rganish uslubiga ega. Shu nuqtai nazardan ziyrak o'quvchilar bilan ishlash masalasi pedagogik va psixologik tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Ziyrak o'quvchilar yuqori darajadagi kognitiv faollik, tezkor fikrlash va murakkab muammolarni hal etish qobiliyati bilan ajralib turadi, bu esa ular bilan ishlashda maxsus pedagogik yondashuvlarni talab etadi.

Ziyrak o'quvchilarni aniqlash va ularning intellektual rivojini qo'llab-quvvatlash ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bunday o'quvchilar ko'pincha standart o'quv dasturidan tezroq rivojlanadi va kengroq bilim doirasiga ega bo'lishga intiladi. Agar ularning salohiyati to'g'ri yo'naltirilmasa, motivatsiya pasayishi, zerikish va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli pedagogik faoliyatda differensial yondashuvni joriy etish, o'quv materiallarini moslashtirish va ijodiy topshiriqlar orqali ularning qiziqishini doimiy qo'llab-quvvatlash zarur hisoblanadi.

Psixologik nuqtai nazardan ziyraklik yuqori darajadagi intellektual rivoj, rivojlangan tafakkur operatsiyalari va ichki motivatsiya bilan tavsiflanadi. Bunday o'quvchilar muammoli vaziyatlarni tez anglash, alternativ yechimlar ishlab chiqish va murakkab tushunchalarni chuqur tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'ladi. Ularning bilishga bo'lgan ehtiyoji kuchli bo'lib, yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallashga intiladi.

Intellekt nazariyalari doirasida ziyraklik shaxsning umumiy aqliy salohiyati bilan bog'liq holda tushuntiriladi. L. Thurstone intellektni bir nechta asosiy qobiliyatlar tizimi sifatida izohlaydi, bu esa ziyrak o'quvchilarning turli yo'nalishlarda yuqori natijalarga erisha olishini asoslaydi¹.

Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash o'qituvchidan yuqori darajadagi kasbiy mahoratni, psixologik bilimlarni va moslashuvchan pedagogik yondashuvni talab etadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning individual rivojlanish trayektoriyasini tashkil etuvchi va ularni ijodiy faoliyatga yo'naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik faoliyatning takomillashuvi o'qituvchining refleksiv qobiliyatlari, innovatsion metodlardan foydalanish ko'nikmalari va individual yondashuvni amalga oshira olish darajasi bilan belgilanadi.

Ta'lim jarayonida ziyrak o'quvchilar bilan samarali ishlash uchun ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlardan foydalanish zarur.

¹ Thurstone L.L., "Primary Mental Abilities", 1938, University of Chicago Press, 47-bet

Differensial ta'lim, individual yondashuv va muammoli o'qitish metodlari bunday o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik faoliyatni takomillashtirish ushbu yondashuvlarni tizimli ravishda qo'llashni, o'quv jarayonini ijodiy tashkil etishni va o'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantirishni nazarda tutadi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash ta'lim tizimida yuqori natijalarga erishishning muhim sharti sifatida qaraladi, chunki ularning rivoji kelajakdagi ilmiy va innovatsion salohiyatning asosini tashkil etadi.

Ziyrak o'quvchilar pedagogika va psixologiya fanlarida yuqori darajadagi intellektual salohiyatga, tezkor va chuqur fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan shaxslar sifatida talqin etiladi.

Ular bilimlarni tez o'zlashtirishi, murakkab muammolarni tahlil qila olishi va yangicha yechimlar ishlab chiqish qobiliyati bilan ajralib turadi. Ziyraklik faqat yuqori akademik natijalar bilan cheklanmaydi, balki tafakkurning moslashuvchanligi, analitik va sintetik fikrlashning rivojlanganligi hamda mustaqil izlanishga bo'lgan ehtiyoj bilan tavsiflanadi. Iqtidor tushunchasi ziyraklik bilan uzviy bog'liq bo'lib, u shaxsning muayyan faoliyat turida yuqori natijalarga erishish imkonini beruvchi tabiiy va ijtimoiy omillar yig'indisini ifodalaydi.

Iqtidor shaxsning potentsial imkoniyatlarini aks ettiradi, ziyraklik esa ushbu imkoniyatlarning real faoliyatda namoyon bo'lish darajasini ko'rsatadi. Intellekt tushunchasi esa shaxsning umumiy aqliy salohiyatini, muammolarni hal etish qobiliyatini va yangi vaziyatlarga moslasha olish darajasini ifodalaydi. Intellekt, iqtidor va ziyraklik o'zaro bog'liq holda shaxsning kognitiv rivojlanishini belgilaydi. R. Sternberg intellektni analitik, kreativ va amaliy komponentlar birligi sifatida talqin etib, yuqori intellektual rivoj shaxsning turli vaziyatlarda samarali faoliyat ko'rsatishiga xizmat qilishini ta'kidlaydi².

Ziyrak o'quvchilarning kognitiv xususiyatlari ularning asosiy ajratuvchi belgisi hisoblanadi. Bunday o'quvchilarda tafakkurning tezligi, moslashuvchanligi va chuqurligi yuqori darajada rivojlangan bo'ladi. Ular murakkab tushunchalarni tez anglaydi, bilimlar o'rtnasidagi bog'lanishlarni aniqlaydi va muammolarni hal etishda original yondashuvlarni qo'llaydi.

Analitik fikrlash bilan bir qatorda, ularda divergent tafakkur ham rivojlangan bo'lib, bu bir nechta alternativ yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Xotira jarayonlari samaradorligi, diqqatning barqarorligi va intellektual faollik darajasi yuqoriligi ularning o'quv faoliyatida yuqori natijalarga erishishiga yordam beradi.

Emotsional xususiyatlar ziyrak o'quvchilarning psixologik portretida muhim o'rin tutadi.

Ular ko'pincha yuqori sezgirlik, kuchli emotsional reaksiya va adolatga nisbatan o'tkir munosabat bilan ajralib turadi. Emotsional sohaning rivojlanganligi ularga chuqur fikrlash va murakkab vaziyatlarni his etish imkonini beradi, biroq ayrim hollarda bu holat ichki zo'riqish yoki perfektsionizmga olib kelishi mumkin. O'ziga nisbatan yuqori talab qo'yish, muvaffaqiyatsizlikka sezgirlik va ijtimoiy muhitga moslashishda murakkabliklar kuzatilishi ehtimoli mavjud. Shu sababli pedagogik jarayonda emotsional qo'llab-quvvatlash va psixologik muhitning ijobiy tashkil etilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Motivatsion xususiyatlar ziyrak o'quvchilarning rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

² Sternberg R.J., "Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence", 1985, Cambridge University Press, 56-bet

Bunday o'quvchilarda ichki motivatsiya kuchli bo'lib, ular bilim olish jarayonidan zavq oladi va mustaqil izlanishga intiladi. Bilishga bo'lgan ehtiyojning yuqoriligi ularni qo'shimcha manbalar bilan ishlashga, murakkab masalalarni yechishga va yangi g'oyalarni ishlab chiqishga undaydi. Mustaqillik, tashabbuskorlik va maqsadga intilish motivatsion sohaning asosiy ko'rsatkichlari sifatida qaraladi. Shu bilan birga, motivatsiyaning pasayishi yoki pedagogik yondashuvning noto'g'ri tashkil etilishi ularning qiziqishini susaytirishi mumkin, bu esa rivojlanish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ziyrak o'quvchilarning psixologik xususiyatlari integrativ xarakterga ega bo'lib, kognitiv, emotsional va motivatsion omillarning o'zaro ta'siri orqali shakllanadi. Ushbu omillar uyg'unlashgan holda shaxsning yuqori darajadagi intellektual rivojini ta'minlaydi. Pedagogik faoliyatda mazkur xususiyatlarni chuqur anglash o'qituvchiga individual yondashuvni to'g'ri tashkil etish, o'quvchilarning salohiyatini to'liq ochish va ularning rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash pedagogik faoliyatning murakkab va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon ilmiy asoslangan yondashuvlarga tayangan holda tashkil etilgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi. Psixologik nazariyalar va zamonaviy pedagogik konsepsiyalar ziyrak o'quvchilarning rivojlanish qonuniyatlarini tushuntirish hamda ularning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun zarur metodologik asos vazifasini bajaradi.

Intellekt nazariyalari ziyrak o'quvchilar bilan ishlashning muhim ilmiy poydevorini tashkil etadi. Klassik yondashuvlarda intellekt umumiy aqliy qobiliyat sifatida talqin etilgan bo'lsa, zamonaviy nazariyalarda uning ko'p qirrali xarakteri ta'kidlanadi. H. Gardner tomonidan ilgari surilgan ko'p tomonlama intellekt nazariyasi shaxsda bir nechta mustaqil intellekt turlari mavjudligini asoslaydi. Ushbu yondashuvga ko'ra, ziyraklik faqat mantiqiy yoki lingvistik qobiliyat bilan chegaralanmaydi, balki musiqiy, fazoviy, kinestetik va boshqa intellekt turlarida ham namoyon bo'lishi mumkin³. Mazkur nazariya pedagogik jarayonda individual yondashuvni amalga oshirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Iqtidor rivoji bilan bog'liq nazariyalar ziyrak o'quvchilarning salohiyatini shakllantirish jarayonini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtidor tug'ma imkoniyatlar va ijtimoiy muhit ta'siri natijasida rivojlanadigan dinamik tizim sifatida qaraladi. Zamonaviy psixologik yondashuvlarda iqtidor faqat tabiiy qobiliyat emas, balki uzluksiz rivojlanib boruvchi jarayon sifatida talqin etiladi. Ushbu jarayonda ta'lim muhiti, pedagogik qo'llab-quvvatlash va shaxsning ichki motivatsiyasi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda ularning qiziqishlarini aniqlash, rivojlantirish va ijodiy faoliyatga yo'naltirish zarur hisoblanadi.

Pedagogik yondashuvlar ziyrak o'quvchilar bilan ishlashning amaliy asoslarini belgilaydi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi o'quvchining individual xususiyatlarini, ehtiyojlarini va qobiliyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv o'quvchining faol subyekt sifatida shakllanishini ta'minlab, uning mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatga tayyorligini rivojlantiradi. Muammoli ta'lim, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv va konstruktivizm kabi konsepsiyalar ziyrak o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda samarali vosita sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvlar o'quvchini passiv qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni mustaqil yaratuvchi subyekt sifatida shakllantiradi.

³ Gardner H., "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences", 1983, Basic Books, 72-bet

Differensial ta'lim tamoyillari ziyrak o'quvchilar bilan ishlashda alohida ahamiyatga ega.

Ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarga bir xil talablar qo'yilishi ularning individual imkoniyatlarini to'liq namoyon etishga to'sqinlik qiladi. Differensial yondashuv o'quvchilarning bilim darajasi, qobiliyatlari va o'rganish tezligini hisobga olgan holda ta'lim mazmuni va metodlarini moslashtirishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv ziyrak o'quvchilarga murakkabroq va chuqurroq topshiriqlar berish, ularning mustaqil izlanishini rag'batlantirish va individual rivojlanish trayektoriyasini yaratishga imkon beradi. Pedagogik jarayonning moslashuvchanligi o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga xizmat qiladi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlashning nazariy asoslari integrativ xarakterga ega bo'lib, turli psixologik va pedagogik yondashuvlarning uyg'unlashuvi asosida shakllanadi.

Intellekt nazariyalari shaxsning kognitiv rivojlanishini tushuntirsa, iqtidor rivoji konsepsiyalari uning potensial imkoniyatlarini ochib beradi. Pedagogik yondashuvlar esa ushbu imkoniyatlarni amaliy faoliyatga yo'naltirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvlarning uyg'unligi ta'lim jarayonida ziyrak o'quvchilarning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ziyrak o'quvchilar bilan ishlashda tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvni qo'llash ularning intellektual rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik faoliyatda nazariy bilimlarning amaliyot bilan uyg'unlashuvi o'quvchilarning yuqori natijalarga erishishini ta'minlaydi. Mazkur yondashuv o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirib, ta'lim jarayonining sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Ziyrak o'quvchilar bilan samarali ishlash o'qituvchining pedagogik faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etadi. Pedagogik faoliyat statik jarayon emas, balki uzluksiz rivojlanib boruvchi, yangi talab va sharoitlarga moslashuvchi dinamik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur jarayonda o'qituvchining kasbiy kompetensiyalari, refleksiv qobiliyatlari, individual yondashuvni amalga oshirish darajasi hamda innovatsion faoliyatga tayyorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Kasbiy kompetensiyalar o'qituvchining pedagogik faoliyatini samarali tashkil etishning asosiy omili hisoblanadi. Ushbu kompetensiyalar bilimlar, ko'nikmalar va shaxsiy sifatlarining integratsiyasi asosida shakllanadi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchidan yuqori darajadagi predmet bilimlari bilan bir qatorda psixologik-pedagogik bilimlar, kommunikativ madaniyat va metodik mahorat talab etiladi. Pedagog o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlay olishi, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan mos strategiyalarni ishlab chiqishi zarur. Kasbiy kompetensiyaning rivojlanishi o'qituvchining ta'lim jarayonida moslashuvchanlik va samaradorlikni ta'minlaydi.

Refleksiya pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. O'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi, natijalarni baholashi va mavjud muammolarni aniqlashi kasbiy rivojlanishning asosini tashkil etadi. Refleksiv yondashuv o'qituvchiga o'zining kuchli va zaif tomonlarini anglash, pedagogik qarorlarni qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish imkonini beradi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash jarayonida refleksiya o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish, individual yondashuvni takomillashtirish va ta'lim strategiyalarini moslashtirishga xizmat qiladi.

D. Schön reflektiv amaliyotni kasbiy faoliyatning ajralmas qismi sifatida talqin qilib, o'qituvchining tajriba asosida o'z faoliyatini doimiy takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi⁴.

Individual yondashuv o'qituvchining pedagogik faoliyatini takomillashtirishda muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Har bir o'quvchining o'ziga xos qobiliyatlari, qiziqishlari va rivojlanish sur'ati mavjud bo'lib, ta'lim jarayoni ushbu xususiyatlarga moslashtirilishi zarur.

Ziyrak o'quvchilar bilan ishlashda individual yondashuv ularning yuqori darajadagi ehtiyojlarini qondirish, murakkabroq va ijodiy topshiriqlar orqali rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. O'qituvchi ta'lim mazmunini differensiallashtirish, topshiriqlarni individuallashtirish va o'quvchilarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash orqali samarali natijalarga erishadi. Individual yondashuv pedagogik jarayonning shaxsga yo'naltirilgan xarakterini mustahkamlaydi.

Innovatsion pedagogik faoliyat o'qituvchining zamonaviy ta'lim talablariga moslashuvini ta'minlaydi. Innovatsiyalar ta'lim jarayoniga yangi metodlar, texnologiyalar va yondashuvlarni joriy etishni nazarda tutadi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlashda innovatsion metodlardan foydalanish ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga, mustaqil fikrlashni shakllantirishga va bilimlarni chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi. Muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, interaktiv metodlar va raqamli texnologiyalar o'qituvchining innovatsion faoliyatida muhim vositalar sifatida qo'llaniladi. Innovatsion yondashuv pedagogik faoliyatni yangicha mazmun bilan boyitib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Pedagogik faoliyatni takomillashtirish uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayoni bilan bog'liq. O'qituvchi o'z bilimlarini yangilab borishi, ilmiy izlanishlar bilan tanishishi va ilg'or pedagogik tajribalarni o'z faoliyatiga joriy etishi zarur.

Ushbu jarayon kasbiy o'sishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchining o'z ustida ishlashi, yangi metodlarni o'zlashtirishi va pedagogik mahoratini oshirishi ziyrak o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini belgilaydi. O'qituvchining pedagogik faoliyatini takomillashtirish kompleks jarayon bo'lib, u kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, reflektiv faoliyatni kuchaytirish, individual yondashuvni amalga oshirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishni o'z ichiga oladi. Mazkur yo'nalishlarning uyg'unlashuvi o'qituvchining kasbiy samaradorligini oshiradi va ta'lim jarayonida yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash pedagogik jarayonni moslashuvchan, ilmiy asoslangan va ijodiy tashkil etishni talab qiladi. Bunday o'quvchilarning intellektual salohiyati an'anaviy yondashuvlar bilan to'liq ochilmaydi, shu sababli maxsus metod va texnologiyalarni qo'llash zarurati yuzaga keladi. Ta'lim jarayonining mazmuni va shakllari o'quvchilarning yuqori darajadagi bilish ehtiyojlariga moslashtirilgan holda tashkil etilganda, ularning rivojlanish dinamikasi barqaror tus oladi. Individual va differensial yondashuv ziyrak o'quvchilar bilan ishlashning asosiy metodologik poydevorini tashkil etadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va o'rganish tezligini hisobga olishni nazarda tutadi. Ta'lim mazmunini differensiallashtirish orqali o'quvchilarga murakkablik darajasi yuqori bo'lgan topshiriqlar beriladi, bu esa ularning intellektual rivojlanishini rag'batlantiradi. Individual yondashuv pedagogga har bir o'quvchining rivojlanish trayektoriyasini aniqlash va unga mos pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi.

⁴ Schön D.A., "The Reflective Practitioner", 1983, Basic Books, 54-bet

Ziyrak o'quvchilar uchun moslashtirilgan topshiriqlar ularning qiziqishini saqlab qoladi va ichki motivatsiyani mustahkamlaydi.

Interaktiv metodlar ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlab, ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Munozara, "aqliy hujum", rolli o'yinlar va kichik guruhlarda ishlash kabi metodlar o'quvchilarning mustaqil fikr yuritishiga, o'z g'oyalarini asoslashiga va boshqalar bilan fikr almashishiga imkon yaratadi. Interaktiv muhit o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi va ijtimoiy tajribani boyitadi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar muammolarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqadi, bu esa kreativ fikrlashning shakllanishiga olib keladi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi ziyrak o'quvchilarning intellektual faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvda o'quvchilarga oldindan tayyor yechim berilmaydi, balki muammoli vaziyat yaratiladi va ularni mustaqil ravishda hal etish talab etiladi.

Muammoli vaziyatlar o'quvchilarda izlanish faoliyatini faollashtiradi, analitik va kreativ fikrlashni rivojlantiradi. Muammoni tahlil qilish, gipotezalar ilgari surish va ularni tekshirish jarayoni o'quvchilarning ilmiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. J. Bruner ta'lim jarayonida kashfiyot orqali o'rganishning ahamiyatini ta'kidlab, o'quvchining bilimlarni mustaqil egallashi uning intellektual rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini asoslaydi⁵.

Loyihaviy faoliyat ziyrak o'quvchilar bilan ishlashda amaliy yo'naltirilgan texnologiya sifatida muhim o'rin egallaydi. Loyihalar ustida ishlash jarayonida o'quvchilar muayyan muammoni hal etish uchun mustaqil izlanadi, ma'lumotlarni tahlil qiladi va yakuniy natijani yaratadi. Ushbu faoliyat ijodiy tafakkur, tashabbuskorlik va mas'uliyatni rivojlantiradi.

Loyihaviy yondashuv o'quvchilarning bilimlarini real hayot bilan bog'lash imkonini beradi, bu esa ularning kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ziyrak o'quvchilar uchun murakkab va ko'p bosqichli loyihalar ishlab chiqish ularning salohiyatini yanada chuqurroq rivojlantiradi.

Ijodiy topshiriqlar ziyrak o'quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Bunday topshiriqlar standart javobni talab qilmaydi, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlashini va original yechimlar ishlab chiqishini rag'batlantiradi.

Ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, ularni yangi g'oyalar yaratishga undaydi va o'z fikrini erkin ifoda etish ko'nikmasini shakllantiradi. Ushbu jarayonda o'qituvchining vazifasi qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish va o'quvchilarning ijodiy tashabbuslarini rag'batlantirishdan iborat bo'ladi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash metodlari va texnologiyalari o'zaro uyg'unlashgan holda qo'llanilganda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Individual yondashuv, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim va loyihaviy faoliyatning integratsiyasi ta'lim jarayonini ijodiy va samarali tashkil etish imkonini beradi. Mazkur yondashuvlar o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga xizmat qiladi hamda ularni kelajakdagi murakkab vazifalarni hal etishga tayyorlaydi.

Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini baholash pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

⁵ Bruner J.S., "The Process of Education", 1960, Harvard University Press, 21-bet

Ushbu jarayon o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanish darajasini aniqlash, qo'llanilayotgan metod va texnologiyalarning natijadorligini tahlil qilish hamda pedagogik faoliyatni takomillashtirish uchun zarur ilmiy asosni yaratadi. Baholash jarayoni faqat yakuniy natijalarni qayd etish bilan chegaralanmaydi, balki rivojlanish dinamikasini aniqlash, o'quvchilarning individual o'sishini kuzatish va ularning potensial imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Diagnostika metodlari ziyrak o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va ularning rivojlanish darajasini baholashda asosiy vosita hisoblanadi. Psixologik diagnostika jarayonida intellektual rivojlanish, tafakkur xususiyatlari, muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati va kreativ fikrlash darajasi o'rganiladi. Standartlashtirilgan testlar, kuzatish, suhbat va faoliyat natijalarini tahlil qilish orqali o'quvchilarning individual xususiyatlari aniqlanadi. Diagnostika natijalari o'qituvchiga o'quvchilarning rivojlanish darajasiga mos pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi. Intellektni baholashga qaratilgan ilmiy yondashuvlar shaxsning umumiy aqliy salohiyatini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. D. Wechsler intellektni shaxsning maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni amalga oshirish, mantiqiy fikrlash va muhitga moslashish qobiliyati sifatida talqin etadi⁶. Monitoring jarayoni ziyrak o'quvchilarning rivojlanishini uzluksiz kuzatish va tahlil qilishni nazarda tutadi. Ushbu jarayon orqali o'quvchilarning bilimlari, ko'nikmalari va ijodiy faoliyati muntazam ravishda baholanadi.

Monitoring o'qituvchiga ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlash, mavjud muammolarni aniqlash va zarur tuzatishlar kiritish imkonini beradi. Uzluksiz kuzatuv o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini aniqlashga xizmat qilib, pedagogik ta'sirning natijadorligini oshiradi. Monitoring natijalari asosida individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish mumkin bo'ladi.

Individual rivojlanish dinamikasini aniqlash baholash jarayonining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Har bir o'quvchining rivojlanishi o'ziga xos bo'lib, uning o'sish sur'ati va yo'nalishi turlicha bo'ladi. Ziyrak o'quvchilar ko'pincha tez rivojlanadi, biroq ularning rivojlanish jarayoni notekis bo'lishi mumkin. Shu sababli baholash jarayonida individual yondashuvni qo'llash zarur.

O'quvchining avvalgi natijalari bilan hozirgi ko'rsatkichlarini solishtirish orqali uning rivojlanish darajasi aniqlanadi. Ushbu yondashuv o'quvchining shaxsiy yutuqlarini aniqlash va uning salohiyatini yanada rivojlantirish uchun asos yaratadi. Baholash indikatorlari ziyrak o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini aniqlashda muhim mezon vazifasini bajaradi. Ushbu indikatorlar o'quvchilarning bilim darajasi, fikrlash moslashuvchanligi, muammolarni hal etish qobiliyati, ijodiy yondashuvi va mustaqil faoliyat ko'nikmalarini qamrab oladi. Kreativlikni baholashda g'oyalar soni, ularning yangiligi va amaliy ahamiyati muhim ko'rsatkichlar sifatida qaraladi.

Faoliyat natijalari bilan bir qatorda jarayonning o'zi ham baholash obyekti sifatida e'tiborga olinadi. Fikr yuritish strategiyalari, qaror qabul qilish usullari va reflektiv faoliyat darajasi baholash indikatorlarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ziyrak o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini baholash kompleks yondashuv asosida amalga oshirilganda yuqori aniqlik va ishonchlilikka erishiladi.

⁶ Wechsler D., "The Measurement of Adult Intelligence", 1939, Williams & Wilkins, 15-bet

Diagnostika metodlari, monitoring jarayoni va baholash indikatorlari o‘zaro uyg‘unlashgan holda qo‘llanilganda o‘quvchilarning rivojlanish darajasi to‘liq va obyektiv baholanadi. Mazkur yondashuv pedagogik faoliyatni ilmiy asosda takomillashtirish, ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish va o‘quvchilarning intellektual salohiyatini maksimal darajada rivojlantirish imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotlarda shaxs rivojini baholashning ko‘p omilli yondashuvi alohida ta‘kidlanadi. J. Renzulli iqtidorni yuqori qobiliyat, kreativlik va motivatsiya o‘zaro uyg‘unligi sifatida talqin qilib, baholash jarayonida ushbu omillarning birgalikda hisobga olinishi zarurligini asoslaydi⁷.

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, Ushbu pedagogik yondashuvlar ziyrak o‘quvchilar bilan ishlash samaradorligini baholashda kompleks mezonlardan foydalanish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Ziyrak o‘quvchilar bilan ishlash samaradorligini baholash pedagogik jarayonni boshqarishning muhim vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu jarayon orqali o‘qituvchi ta‘lim strategiyalarini takomillashtiradi, o‘quvchilarning individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi va yuqori natijalarga erishish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Gardner H., “Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences”, 1983, Basic Books, 72-bet”
2. “Sternberg R.J., “Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence”, 1985, Cambridge University Press, 56-bet”
3. “Renzulli J.S., “The Three-Ring Conception of Giftedness”, 1978, University of Connecticut, 182-bet”
4. “Wechsler D., “The Measurement of Adult Intelligence”, 1939, Williams & Wilkins, 15-bet”
5. “Bruner J.S., “The Process of Education”, 1960, Harvard University Press, 21-bet”
6. “Vygotsky L.S., “Thought and Language”, 1986, MIT Press, 92-bet”
7. “Dewey J., “Experience and Education”, 1938, Macmillan, 25-bet”
8. “Schön D.A., “The Reflective Practitioner”, 1983, Basic Books, 54-bet”
9. “Runco M.A., “Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice”, 2007, Elsevier, 78-bet”
10. “Torrance E.P., “Guiding Creative Talent”, 1962, Prentice-Hall, 16-bet”

⁷ Renzulli J.S., “The Three-Ring Conception of Giftedness”, 1978, University of Connecticut, 182-bet